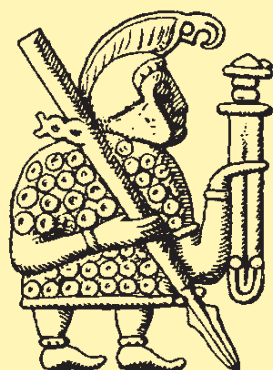

.. FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

2021/1

Utgiven av

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien i samarbete med Historiska museet.

Fornvännen finns på webben i sin helhet från första årgången och publiceras löpande där med ett halvårs fördröjning med licens CC-BY: vitterhetsakademien.se

Ansvarig utgivare och huvudredaktör

Mats Roslund

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

mats.roslund@ark.lu.se

Redaktionssekreterare och mottagare av manuskript

Peter Carelli

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

fornvannen@vitterhetsakademien.se

Redaktörer

Herman Bengtsson, herman.bengtsson@upplandsmuseet.se

Christina Fredengren, christina.fredengren@shm.se

Åsa M Larsson, asa.larsson@raa.se

Produktion och distribution

eddy.se ab

Prenumeration

eddy.se ab

order@bokorder.se

0498-25 39 00

Helårsprenumeration i Sverige (4 häften) 300 kronor, lösnummer 90 kronor

Helårsprenumeration utlandet 350 kronor

Journal of Swedish Antiquarian Research

published by The Royal Academy of Letters, History and Antiquities

Subscription price outside Sweden (four issues) SEK 350:–

FORNVÄNNEN började utges av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien år 1906 och ersatte då *Akademiens Månadsblad* samt *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*, som båda tillkommit under 1870-talets första år. Förutom i Sverige finns *Fornvännen* på drygt 350 bibliotek och vetenskapliga institutioner i mer än 40 länder.

Tidskriften är referentgranskad.

FORNVÄNNEN («The Antiquarian») has been published by the Royal Academy of Letters, History and Antiquities since 1906, when it replaced two older journals which had started in the early years of the 1870s. Outside Sweden *Fornvännen* is held by more than 350 libraries and scientific institutions in over 40 countries.

The journal is peer-reviewed.

ISSN 0015-7813

Printed in Sweden by Norra Skåne Offset, Klippan 2021

Hall eller plank i Alvastra – eller ingetdera?

Ett överraskande fynd gjordes år 2014 i Alvastra. Då påträffades spåren av en vikingatida hallbyggnad söder om Kungsgårdens ladugård i samband med planeringen för ett nytt djurstall. Byggnaden avtecknade sig i form av två parallella väggrännor, ett flertal stolphål och tunna, sotiga lager. Bredden var cirka 12 meter och längden, som inte gick att fastställa, torde ha varit minst 25 meter. I östra delen har byggnaden haft en rundad gavel. De båda väggrännorna tolkades som brända på grund av mängden sot, kol och sekundärbränd lerklining som fanns i fyllningen. Byggnaden ¹⁴C-daterades till slutet av vikingatiden, men en datering gav medeltid (Ramström 2014).

En hallbyggnad passar in i bilden av hur en storgård växer fram i Alvastra under yngre järnåldern och början av medeltiden (Browall 2019, s. 28–29). Men efter en kompletterande undersökning på platsen av ett annat forskningsprojekt år 2020, som använde metallsökare och georadar, gav analysen av de iakttagelser och metallfynd som gjordes en annan tolkning: Spåren tydde inte på en hallbyggnad utan på att de var rester efter ett plank som flyttats i sidled söder om Alvastra kloster. Dateringen av metallföremålen pekade mot 1300–1500-talen (Rundkvist 2020).

Annica Ramström, som ledde 2014 års förundersökning, planerade att ta upp så stora sammanhängande ytor som möjligt för att få en klarare bild av innehållet och hur eventuella fynd och kulturlager förhåller sig till varandra. Men därav blev intet. Uppdragsgivaren (Statens Fastighetsverk) avbröt arbetet och beslutade att djurstallet skulle byggas på en annan plats, längre söderut. Arbetet på ytan med väggrännorna avslutades alltså i förtid, och någon slutundersökning kom inte till stånd – tyvärr!

Martin Rundkvist, som i februari ledde 2020 års forskningsundersökning på platsen, började med att låta genomföra en georadarkartering av den då igenlagda ytan med rännorna. Fyra kraftiga stolphål syntes tydligt på kartan tillsammans med sju spridda, mindre stakhål. I mars samma år ledde Rundkvist en metallsökarinsats

på platsen. Totalt utfördes drygt 52 persontimmar metallsökning på en yta av cirka 19 000 m². Fynden var få, nio stycken, och inte något av dem kunde dateras till tiden före år 1300. Flera var samtida med den yngsta ¹⁴C-dateringen från 2014 (1330–1440 e.Kr.).

I Annica Ramströms tolkning av byggnaden som en hall ingår, att den visserligen inte ligger på det högsta partiet i området, men att läget ändå ger en vid överblick över det omkringliggande landskapet. Ett bättre läge för hallen hade varit om man valt platsen för Kungsgårdens nuvarande mangårdsbyggnad, anser jag. Vidare, att vad som skulle ha stärkt Ramströms tolkning vore, om hon vid undersökningen hade hittat något eller några föremål, som kunde skänka glans och festivitas åt byggnaden som en hall; varför inte guldgubbar? Men tid medgavs ju inte.

Martin Rundkvist anmärker att hans georadar inte kunde se de långa rännorna från 2014 års förundersökning, inte heller ”tvärrännan” och kanske viktigast av allt, inga takbärande stolphålspar (sic!). Det Rundkvist uppfattar som ”en 25 cm djup tvärränna hela vägen från den södra långa rännan till den norra” är ingenting annat än västra änden av den långa rännan (A510) i schakt S505. Denna ränna stötte Ramström på när hon lät gräva ett nordsydligt schakt med dubbel skopbredd (S504) från schakt S502 i syfte att söka en parallell vägglinje söderut. Och hon fann den! Någon tvärgående ränna mellan den norra och södra långgrännan har aldrig påträffats.

I hela schakt S504 fanns samma kulturlager som i schakt S502, det vill säga ett tunt kulturlager i övergången mellan ploglager och steril botten. Lagret bestod av bränd lera och kolfragment och bedömdes som ett primärt lager.

Den södra långgränna ligger 12 meter söder om och parallellt med den norra. Även den var cirka 0,4 meter bred och innehöll svart, siltig lera med inslag av kol, skärvig sten och bränd lera. Rännan vek av i en hästskoformad böj i den nordöstra delen, där den vidgades och blev upp till 1,3 meter bred. I rännan fanns 12 stolpar

[hål?], cirka 0,2–0,3 meter stora, runda och med fyllning av svart, siltig lera.

Det är svårt att jämföra Rundkvists georadarkarta (Rundkvist 2020, fig. 3) med Ramströms detaljplan över hallbyggnaden (Ramström 2014, fig. 4), eftersom det hos Rundkvist saknas teckenförklaring och skala. Om de fyra stora, grå rundlarna på Rundkvists karta markerar större stolphål, har dessa inte samma avstånd från varandra, som de rödmarkerade stolphålen på Ramströms detaljplan; eller så är Rundkvists karta vänd upp-och-ner.

Martin Rundkvists metallsökarfynd hittades i vad som sannolikt är påförd jord från Annica Ramströms dumphögar. De saknar alltså sammanhang med konstruktionerna i grävningsschakten. Att inget föremål kunde dateras till tiden före 1300-talet förvånar inte. 1100-talet och början av 1200-talet är nämligen svagt representerade bland fynden från utgrävningarna av Alvastra kloster. Under 1300- och 1400-talen rådde stor byggnadsverksamhet även utanför det centrala klosterområdet (Regner 2005a, s. 107, 226; 2005b, s. 32; Browall 2019, s. 41–42). Om man med metallsökare hade kunnat gå över hela klostret före Otto Frödins utgrävningar, skulle bilden förmodligen ha blivit ungefär densamma som den Rundkvist ger från sin undersökning.

När Rundkvist väger samman resultaten från Ramströms förundersökning 2014 och sina egna undersökningar 2020 med georadar och metallsökare, bedömer han att det inte längre finns skäl att räkna med något stort långhus från vikingatiden framför Alvastra kloster. I stället lanserar Rundkvist tolkningen att de parallella rännorna och ”stolpraden” representerar några generationer av ett högmedeltida plank, som avgränsade klosterområdet mot den omgivande jordbruksmarken och det profana samhället. De båda 1000-talsdateringarna skulle i så fall bero på en hög egenålder hos den analyserade veden, kanske från plankor kluvna ur gamla träd.

Om så, skulle nog planken ha varit lerklinade att döma av all bränd lerklining som Ramström funnit i sina rännor. Men den sekundärbrända

lerklining eller den brända leran nämner Rundkvist ingenting om i sin artikel. Den är dock viktig för tolkningen av vad slags konstruktion som rännorna, stolphålen och kulturlagret representerar.

Sedan kan man undra hur planken varit byggda. Stolparna kan ju ha utgjort stöd, men det räcker nog inte. Enklast att tänka sig är väl att plankens brädor varit fastspikade i en stomme. Men Rundkvists metallsökare hittade ingen spik, konstigt nog, eftersom fynd av spik torde ha gjorts nästan över allt vid utgrävningarna av Alvastra kloster. Bara i ”Birgittas hus” (Bi) insamlades 443 spikar av järn vid 1948 och 1949 års grävningar (SHM inv.nr 24054 resp. 24183).

Min slutsats blir att rännorna, stolparna, den sekundärbrända lerklining/leran och det utbredda kulturlagret i Annica Ramströms förundersökningsschakt är spår efter något slags stort hus med risflätade och lerklinade väggar. Husets funktion är oklar, beroende på den begränsade grävningssytan och frånvaron av artefakter som skulle kunna ha varit vägledande för funktions-tolkningen. Sannolikt är huset uppfört under sen vikingatid, såsom två av tre ¹⁴C-dateringar visar.

Referenser

- Browall, H., 2019. *Alvastra genom tiderna*. Borås.
 Ramström, A., 2014. *En vikingatida hallbyggnad vid Alvastra kloster*. Arkeologigruppen, rapport 2014:35.
 Regner, E., 2005a. *Den reformerade världen: Monastisk och materiell kultur i Alvastra kloster från medeltid till modern tid*. Stockholm.
 Regner, E., 2005b. Alvastra kloster under medeltiden: en studie av artefakter och arkitektur från Otto Frödins utgrävning. *Fornvännen* 100:29–42.
 Rundkvist, M., 2020. Nya undersökningar på åkern framför Alvastra kloster. *Fornvännen* 115:211–215.

Hans Browall

Rörstrandsgatan 26
 SE-113 40 Stockholm
 hans.browall@gmail.com